

„ELRENDÍTEM ISTENNEK”

A FOHÁSZ

„Csak az *Isten tudja* megmondani, mennyit húztam [szenvedtem] az életbe! De azt mondtam, *Isten megfizeti* mindenkinek. Met én a rosszval [itt: ördöggel] nem vegyültem, én a rosszat nem akartam senkinek, én az *Istent űztem!*” – mondta 2008 nyarán egyik beszélgetésünk alkalmával egy idős magyarfalusi asszony.¹ Az Istennel való személyes kapcsolatra és az imaéletre terelve a beszélgetés fonalát, beszélgetőtársam elmondta, hogy „örökké imádkozik”, „soha el nem hagyja” Istent. Amikor azzal a kéréssel fordultam hozzá, hogy – amennyiben nincsen akadálya – mondja el azokat az imákat, amelyeket imádkozni szokott, a következőket válaszolta:

Drept-drept [itt: hivatalos] imádságokat nem tudok, met a sok búsulástól el vagyok bolondulva gyitót [egészen], nem tartom észre, de *imádkozom* én *úgy, az én szóimval*, [a]hogy tudok én, úgy. Mikor menek a misére, akkor imádkozom în rînd cu lumea [a közösséggel együtt], úgy ahogy kell, de másképpüleg [egyébként] úgy *imádkozom, ahogy tudok*. De az *Isten béveszi* [meghallgatja]. Met én megüsmertem, hogy az Isten béveszi akármelyik imádságot, ha tiszta szüvedből mondod! De ott kell legyen a gondod!

A beszélgetés során kiderült, hogy beszélgetőtársam magyar, latin és román nyelvű (hivatalos) imafoszlányokat is ismer, ám azokat csak másokkal együtt, közösségben tudja elmondani. E szélsőséges, ám közel sem egyedi eset azzal magyarázható, hogy az idős asszony a második világháborúig magyarul és latinul mondta az egyházi imákat, amelyeket az egyház² (Magyarfaluban) a hatvanas évektől román nyelvű imákra cserélt. A magyar és a latin nyelvű imák háttérbe szorulása az imaszövegek elfeledését eredményezte, a helyükre lépő román nyelvű imák megtanulását pedig nyelvi tényezők akadályozták, lassították.³ Az ilyen esetek és e sajátos körülmények irányították a figyelmemet a közvetítést nem igénylő,⁴ a transzcendenciával személyes kapcsolatot létesítő, magán- vagy spontán imák, *fohások*

¹ A tanulmányban idézett adatközlői szövegekben előforduló kiemelések a vizsgált jelenség illusztrálását szolgálják.

² Részben a második vatikáni zsinat rendeletei miatt.

³ A moldvai katolikus magyarok imarepertoárjában végbement „nyelvváltásról” lásd TÁNCZOS, 2001, 266–270., 272.

⁴ Úgymint: Egyház, pap, rítus, imaszöveg stb.

kérdésére, amely – bár a moldvai katolikus magyarok vallásossága esetén különösen meghatározó jelenség – a népi vallásosság-, valamint a szakrális kommunikációkutatás terén is fontos kérdés. Önálló vizsgálatát az is indokolja, hogy a hazai népi vallásossággal foglalkozó szakmunkák semmiféle figyelmet nem fordítottak a jelenséghez kapcsolódó kérdések kutatására. Ez az oka annak is, hogy a Néprajztudományi Intézet Folklór Osztályán készülő *Magyar Népköltészeti Lexikon*ban önálló szócikk foglalkozik a fohások (lehetséges) meghatározásával.

Terminológia, műfaj

A *fohász* terminológiai, műfaji és módszertani kérdéseit, valamint az egyéni vallási életben betöltött funkcióit alapvetően az elmúlt években végzett magyarfalusi kutatásaim tükrében igyekszem vizsgálni, ismertetni.⁵

Mindjárt az elején le kell szögezni, hogy Magyarfaluban (ma már) nem ismerik a *fohász* kifejezést, mind a hivatalos egyházi imádságokat, mind pedig az ezeket az imákat követő *spontán, kötetlen* imamondást/invokációt *imádkozásnak*,⁶ az imát magát pedig *imádságnak* nevezik. Az egyházi imádságok elmondását követő *imádkozást* a következő módon fejezik ki: „*aztán imádkozom én az én szóimval*”; „*elmondom úgy, ahogy én tudom*”; „*elrendelem [elpanaszlom] Istennek*”; „*odaajánlom Istennek*”, „*elrendítem Istennek*”. A jelenség terminológiai, műfaji meghatározása során bizonyára más fogalommal is lehetne kísérletezni. A *fohász* – etimológiai meghatározása alapján – alkalmas fogalomnak tűnik, hiszen olyan konnotációkkal bír (sóhaj, sóhajtozik, kér, törekszik valamire, ima, imádkozik; BENKŐ, 1967, 940.), amelyek, mint alább látni fogjuk, megfelelést mutatnak a vizsgált szövegek formái, tartalmi elemeivel.

A magyar nyelv értelmező szótára szerint a *fohász* „bensőséges érzésből fakadt rövid ima”, „fájdalmas sóhaj”, „röpke könyörgés, imádkozás” (N. N. 1966, 861.; SZINNYEI, 1893–1896, 612.).⁷ E rövid meghatározás voltaképpen azonos a katolikus katekizmus ima-meghatározásával, ahol „az imádság a lélek fölemelése Istenhez, vagy szükséges javak kérése Istentől” (N. N., 2002, 648.),⁸ mindeme jegyek (*rövid, fájdalmas, könyörgés, kérés*) pedig az

⁵ Magyarfalu a kelet-romániai Bákó megyében található, mintegy 1400 lelket számláló település, lakossága magyar etnikumú, római katolikus vallású.

⁶ Hasonló jelenséggel, megfogalmazással találkozunk a moldáviai gagauzok imádkozási gyakorlatában is. KAPALO, 2011, 234.

⁷ Megjegyzendő, hogy a magyar nyelvjárások némelyikében, illetőleg olykor átvitt értelemben a fohász a *káromkodás* egyik szinonimájaként is előfordul. Lásd N. N., 1966, 861.; B. LÖRINCZY, 1988, 476. A költészetben felbukkanó nem vallásos (*világi*) fohások címzettje nem feltétlenül természetfeletti lény. Lásd HAMVAS, 1975, 216.

⁸ Hasonlóképpen határozza meg az imát néhány vallásantropológus, valamint a vallás-fenomenológia is. Erről részletesebben lásd TYLOR, 1871; HELLER, 1932; MAUSS, 2003, 628.; LEEUW, 2001, 371.; LOVÁSZ, 2011, 43–45.

általunk vizsgált jelenség, azaz a fohász lényegi attribútumait alkotják. A varázslatok eszközeiről szóló tanulmányában Szendrey Zsigmond úgy fogalmaz, hogy a természetfeletti hatalmak távoltartását, elűzését, az emberi akarat teljesítését kényszerítő varázsf formulák között a legelsők a köszöntések, az alkalmi áldások, a *fohások*, majd az imák (SZENDREY, 1937, 394–395.; MAUSS, 2003, 625, 627.). Tanulságos, hogy sem a *Magyar Néprajzi Lexikon*, sem pedig a *Magyar Katolikus Lexikon* szócikkei között nem szerepel a fohász, mindkét tudományos szintézis az ima kapcsán említi a fogalmat (PÓCS, 1979, 626–627.; GÁL, 2000, 248–257.). A *Magyar Néprajz* hetedik kötetében, a népi vallásosságról szóló, Bárh János által jegyzett összegzés már használja a *fohász* fogalmát, éspedig a hétköznapi vallásossága kapcsán, mint a *munkavégzést megelőző, kísérő és lezáró rövid imát*.⁹ A *Világirodalmi Lexikon* önálló szócikket szentel a fohász meghatározásának. A szócikk szerzője, Hamvas Béla a fohászt bensőséges érzésből fakadó, rövid imaként, illetve imaszerű lírai költeményként határozza meg, mely alapformáiban hálát, könyörgést, esetleg vallomást (is) tartalmazhat. Az ima és a fohász közötti különbségről szólva hangsúlyozza, hogy míg az ima kodifikált szöveg, amely rendszerint az istentisztelethez kapcsolódik, addig a fohász „kevésbé kötött, s a személyes áhítat eszköze” (HAMVAS, 1975, 216.). Hasonlóképpen vélekedett Szendrey Zsigmond is, aki szerint a fohások, tartalmukat tekintve „rövid mondatos segítségül hívó felkönyörgések, az imák pedig hosszabb és megokolt előterjesztések az istenséghez vagy szentekhez” (SZENDREY, 1937, 394–395.). A jelenség sajátos jegyeinek a meghatározása során a Komoróczy – Lázár szerzőpáros hangsúlyozza, hogy a fohász „egyrétű, bonyolultság nélkül való (de valamilyen istenhez forduló) kérés rövid megfogalmazása” (KOMORÓCZY – LÁZÁR, 1977, 8.). Az ima istentisztelethez, vallásos hódolathoz való kötődésével/kapcsolódásával szemben tehát a fohász valamilyen *személyes többletet* hordoz, amit, ahogyan arra Erdélyi Zsuzsanna is rámutatott, az a saját, belső spirituális igény és szükséglet hoz létre, amelyet az egyház „kötött liturgikus keretei között nem mindig tudott kielégíteni” (ERDÉLYI, 1989, 30.; vö. KAPALO, 2011, 233–234.). Az egyház által előírt imák és énekek mellett léteztek és léteznek ma is „házi”/laikus áhítatok, amelyek lehetővé teszik „a formabontott, oldott buzgólkodást, a tetszés szerinti hitbéli megfedekezést, alámerülést” (ERDÉLYI, 1989, 30.; vö. MAUSS, 2003, 628.). A fohász voltaképpen a fohászodó és a fohászban megszólított Isten közötti személyes kapcsolat megnyilvánulása. Clarke F. Jakob teológus például úgy fogalmaz, hogy az egyéni ima (értsd: fohász) a lélek őszinte vágyaiból, szükségéből és kívánságaiból, „a szavaknál és a gondolatoknál is mélyebb régiókban” születik, ott, ahol az imádkozó „egyszerűen Isten felé fordul, megnyílik befolyása előtt” (CLARKE, 1940, 159–160.).¹⁰ Peter Berger magáról a vallásról

⁹ Lásd „Jézus segíts!”, „Uram Jézus segíts meg!”, „Jézus nevében!” stb. BÁRTH, 1990, 342.

¹⁰ Marcel Mauss azon az állásponton volt, hogy az imádság minden esetben cselekedet, mindig „feltételez bizonyos fizikai és erkölcsi erőfeszítést, energiakifejtést, meghatározott eredmények kiváltása céljából”. Nézete szerint az imádság akkor is „mozgás”, „a lélek ak-

és a vallási jelenségekről állítja azt, hogy azok „mélyén prereflektív, elmélet előtti élmény rejlik” (BERGER, 2007, 205.). Azt hogy a fohászok a vallási élet legszemélyesebb szférájához tartoznak, mutatja az is, hogy az imádkozó leggyakrabban nem fejezi ki hallható módon a kérését, hanem „gondolatban”, „lélekkel” (ám szavakkal) imádkozik. A fohászokban megnyilvánuló őszinte megnyílást az a hitbéli magatartás teszi lehetővé vagy még inkább indokolja, hogy Isten mindentudó, aki előtt az ember semmit sem rejlthet el.¹¹ A magános, egyéni imádkozásnak előnye tehát a *kötetlen forma*, az (ima)alkalmaknak és a(z ima)tárgynak nagyobb, erőteljesebb *váltakozása* (vö. MAUSS, 2003, 629.).

Az ilyen szabadon, spontán mondott imát Lovász Irén, az adatközlők megfogalmazása alapján „*magam költöttem imádság*”-nak nevezi,¹² ami, mint írja, „a szív és a lélek kiáradása Isten előtt”, és ami a „legigazabb”, gyakran az „egyetlen igaz” ima (LOVÁSZ, 2011, 52.). Lengyel Agnes a munkavégzés során, titokban mondott imákat önálló imaformának tekinti.¹³ Tánczos Vilmos a moldvai csángók imarepertoárja kapcsán használja a „*belső ima*” fogalmat, nem önálló műfajt és nem is önálló szövegcategóriát értve rajta, hanem a kötött imaszövegek elmondásának egyik módját (TÁNCZOS, 2001, 248., 1996, 231.).¹⁴ A moldvai magyar népi archaikus imák vizsgálata kapcsán, éppen a többé-kevésbé improvizatív, többnyire magánjellegű fohászok révén arra is rámutatott, hogy az imamondók számára, bizonyos esetekben nem az ima szavai a fontosak, hanem a hit, amivel kimondják a szavakat. Mint írja, „az ilyen típusú fohászok, kérések, imafelajánlások mindig anyanyelven hangzanak el, jelölül annak, hogy a hívő ember törekszik az Istenhez fűződő viszonyának személyessé, értelmessé tételére” (TÁNCZOS, 2001, 271.).

Műfaji határok, átfedések

Az imatípus további műfaji kérdései kapcsán meg kell vizsgálnunk a fohászok és a *ráolvasások*, valamint a fohászok és az *archaikus népi imádságok* ún. *záradékai* közötti esetleges kapcsolatokat, összefüggéseket.

Pócs Éva kutatásai szerint a *ráolvasás* és az ima (például a benedikció) funkcionális szempontból egymástól elválaszthatatlan, lévén, hogy formailag, azaz a gyakorlatban mind a ráolvasás, mind az ima, mind pedig az ál-

tív magatartása, amikor gondolati síkon mozog, amikor egyetlen szó kiejtésére sem kerül sor”. MAUSS, 2003, 638.

¹¹ Mindazonáltal Isten „mindentudása” nem mentesíti az embert az imádkozás kényszerűsége alól, az Egyház hívei számára kötelező jelleggel előírja a rendszeres imádkozást. Vö. ERDÉLYI, 1990a, 88.

¹² A szerző nem idéz példákat. LOVÁSZ, 2011, 45.

¹³ Példákkal itt sem találkozunk. LENGYEL, 1994, 132.

¹⁴ A „belső ima” megfogalmazást Marcell MAUSS (2003, 631.) is használja.

dás- vagy exorcizmus-szövegek ráolvasás-funkcióban működnek. A ráolvasások a benedikció- és az exorcizmus-szövegekhez hasonlóan konkrét funkciót töltenek be (például baj, betegség elhárítása), ami a ráolvasásszövegek nagyfokú hasonlóságára is magyarázatot nyújt. Pócs Éva a ráolvasás és az ima formai meghatározását, tehát a két műfaj sajátos jegyeit a következőben határozza meg. A *ráolvasás* a mágia szöveges eszköze, „egy olyan $A \rightarrow B$ viszony harmadik tényezője, ahol A mint hatalommal rendelkező, fölérendelt személy hat B -re [...], a B -re való ráhatás lehet pozitív és negatív irányú [...], jelentése ’ B -vel történjék valami’” (Pócs, 1986, 219.). Ezzel szemben az *ima* egy harmadik, C -tényezőt is tartalmaz, ahol „ A nem a befolyásolandó B -hez, hanem a közbenjáró C -hez szól, akivel befolyásoltatja B -t. Jelentése [...]: ’ C , tegyél valamit B -vel’” (Pócs, 1986, 219.). Míg tehát a ráolvasás a szándékolt eredményt az isteni közbenjárástól függetlenül is képes elérni, addig az ima megmarad a kérés szintjén. Szoros funkcionális hasonlóságot lát a két műfaj között Voigt Vilmos is, aki a ráolvasások meghatározása kapcsán röviden úgy fogalmaz: a ráolvasás a mágiában az, ami az ima a tételes vallásban. Ugyanakkor arra a – nem elhanyagolható – különbségre is felhívja a figyelmet, hogy a két műfaj hagyományozódásának egymástól eltérő, vagy egymással ellentétes módjai léteztek, tehát egészen más feltételei és körülményei voltak/vannak a ráolvasások és az imák megtanulásának, megtanításának (VOIGT, 1989, 415.). A ráolvasás és az ima merev elkülönítését Lengyel Ágnes sem tartja lehetségesnek, nem annyira azok azonos funkcionális szerepe miatt, mint inkább annál a körülménynél fogva, hogy a klasszikus ráolvasás-szövegek nem ritkán párosulnak különféle imádságokkal, vagy tartalmaznak különféle imabetéteket (LENGYEL, 1994, 128.). A vallásfenomenológus van der Leeuw – műfaji szempontból – a ráolvasás és az ima közé helyezi a *felkiáltás*-t, melyet az ókori források alapján Istennek szóló *figyelmeztető, emlékeztető kiáltásként* határoz meg, ami szerinte inkább spontán közlés, mint kötött szöveg (LEEUEW, 2001, 370–371.), és ami később a keresztény vallásban az *epiklézis* formulában jelenik meg.¹⁵

A fent idézett szerzőkkel szemben Szendrey Zsigmond különbséget lát az imák, mint az istenséghez és/vagy a szentekhez intézett „hosszabb és megokolt előterjesztések”, valamint a ráolvasók között, amelyekkel „a varázsló akaratának teljesítésére egyenesen rákényszeríteni akarja a felsőbb hatalmat” (SZENDREY, 1937, 394–395.). A két műfaj/típus közti különbséget Orosz György a szövegek motivációs hátterében látja. Mint írja: „a ráolvasó formula az istenség és az ember közötti bizalmatlan viszonyból fakad. Az ember úrrá akart lenni ezen az erőn, saját szolgálatába akarta kényszeríteni [...]. A keresztény ima alapja az az új viszony, amelyben Isten a mennyei Atya, az ember pedig a gyermeke. Ezt a viszonyt korlátlan bizalom, feltétlen odaadás jellemzi” (OROSZ, 1998, 447.).

¹⁵ A görög eredetű epiklézisz lehívást, leesdést jelent. A katolikus hagyományban eredetileg a szentségek kiszolgálása alkalmával használt fogalom volt, amely a Szentlélek segítségül hívását fejezte ki. PIRIGYI, 1997, 143.

A ráolvasás és az ima hasonló funkcionális szerepét nem tagadva, a kérdés kapcsán két megjegyzést kell tenni. A fohászok/ímák szövegeiben nemcsak kérést, hanem olyan – a ráolvasásszövegekre nem (feltétlenül) jellemző – elemeket is találunk, amelyek a két műfaj közötti különbségekre mutatnak rá. A *köszönetnyilvánítást, felajánlást, hitvallást, vallomást, bűnbánatot, vezeklést, végül a dicsőítést* kifejező fohászok nem igazán tartalmazznak kérést, vagy ezekben a fohászokban a lényegi elem nem a kérés.¹⁶ A másik megjegyzés a *vallásos mentalitásra* vonatkozik, vagyis arra a viszonyra, ahogyan az imádkozó az imában megszólított Istenhez fordul. A rendelkezésemre álló adatok értelmében a vallásos tudat szempontjából az imádkozást és az imádkozás igényét voltaképpen a hívő ember Istentől való függésének a felismerése szüli. Az adatok tükrében az imádságra úgy kell tekinteni, mint Isten különféle „ajándékaira” (segítség, oltalom, egészség stb.) adott emberi *válaszra, reakcióra*, ugyanis az imát rendszerint valamilyen „isteni” vagy Istennek tulajdonított cselekedet előzi meg és/vagy követi.¹⁷ Ugyanarról a jelenségről van szó, amit van der Leeuw az Isten és az ember között folyó párbeszéd kapcsán ír, hogy ti. ebben a párbeszédben az ima „együttal mindig válasz is” (LEEUEW, 2001, 373.), amire számos példát találunk a vizsgált anyagban is. Végül fontos különbség, hogy a ráolvasással szemben az ima nemcsak szükséghelyzetben, konkrét cél érdekében, hanem az élet minden „jelentéktelen” eseménye, helyzete kapcsán is elhangozhat/elhangzik.

Tánczos Vilmos az *archaikus népi imádságok* végén elhangzó *imafelajánlások szövegformulái* kapcsán használja az „*elajánlom/felajánlom*” kifejezést, ami az ima szerződészerű jellegét tükrözi, ahol „a felajánlott imavégzésért cserében az imádkozó meghatározott jutalmakat nyer” (TÁNCZOS, 2001, 210.). Az imákhoz kapcsolódó, az imákat közvetlenül követő, *rögzült felajánlások* elemei¹⁸ és a spontán fohászokban megfogalmazott, egyéni kérdések elemei között találunk átfedéseket, ami mögött természetesen nem az archaikus imahagyomány átalakulását, hanem a kötött és tanult szövegeket szükségszerűen kiegészítő, egyéni foháskodás igényét látjuk megnyilvánulni. Ezek az egyházi/liturgikus hatást mutató, *improvizatív* jellegű, *sztereotípiákból* építkező, háláadó szövegformulák – akárcsak a *fohászok* és az *imafelajánlások* – Tánczos Vilmos szerint nem tartoznak az archaikus ima-

¹⁶ Gondoljunk például arra, hogy az Egyház vallási kötelezettségnek tekinti az imádkozást, aminek az elmulasztása gyónáshoz kötött véteknek minősül. Mindez nem jelenti azt, hogy a különféle műfajszövegekben ne fordulnának elő párhuzamok, közös motívumok is, aminek egyszerű magyarázata az, hogy ezek a szövegek közös hagyományból erednek és táplálkoznak.

¹⁷ A Katolikus Egyház Katekizmusa úgy fogalmaz: „az imádság az ember alapvető magatartása, aki Teremtője színe előtt teremtménynek ismeri el önmagát”. N. N., 2002, 666. A kérdésről lásd még MAUSS, 2003, 638.

¹⁸ Például: „Uram Jézus Krisztus, Márjacskám, / felajánlom testemet, lelkemet, / életemet, halálomat, / ezt a kedves imádságomat, / a máj dicsőséges szent napnak a tiszteletire”; „Elajánlom ezt a kedves imádságot / Szűzmárja tiszteletire, / Jézus tiszteletire, / az én bűneim bocsánatáért, / lelkem boldog feltámadására!” stb. TÁNCZOS, 2001, 210–211.

hagyományhoz. Ezekben a szövegekben *hálaadás* hangzik el köszönetképpen azokért a kegyelmekért, javakért melyeket a kérést és fohászt tartalmazó imádságok elérendő célként jelöltek meg. Például: „Én Istenem, őrizd meg tüztől, víztől” – „Én Istenem hálád legyen [...] ótalmazzál tüztől, víztől” (TÁNCZOS, 2001, 213., 215.).¹⁹ A két műfaj összevetését nem valamiféle genetikai kapcsolat, vagy pedig közvetlen szövegátvétel állítása vagy feltételezése indokolta, hanem az, hogy mindkét imatípus esetében találkozunk annak a bizonyos többlet igénynek a megnyilvánulásával, amit az egyház hivatalos imaszövegei nem pótolnak, vagy nem elégítenek ki. A fohások tehát az egyéni vallásosság sajátos spirituális termékei, amelyeket sem az egyházi, sem a népi imaszövegek nem tartalmaznak/tartalmazhatnak, ám szorosan kapcsolódnak a kereszténység hivatalos és népi hagyományához.

Módszer

A már idézett Jakob Clarke arra hívja fel a figyelmet, hogy bár az imádság a legmagasabbrendű intellektuális erő kifejtés, amire az ember képes, egyszerűen a legkönnyebb és a legnehezebb értelmi megnyilvánulás (CLARKE, 1940, 41.; vö. MAUSS, 2003, 625.). Hasonlóképpen vélekedett Marcel Mauss is, aki úgy fogalmazott: „ha létezik olyan tény, amelynek föltárására a belső önfigyelés tökéletesen alkalmatlan, úgy az imádság az”, és azon az állásponton volt, hogy az imádságot csak kívülről, egészen konkrétan a szociológus (a kutató) távolságtartásával, objektív szempontok szerint lehet igazán megérteni (MAUSS, 2003, 630.). Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a nyelv sajátosságainak köszönhetően az imát könnyebb elemezni, mint a vallási szertartások egyéb eszméit, érzelmeit, cselekedeteit (MAUSS, 2003, 626.).

Az imádság külső és belső irányainak a feltérképezésére, az imádkozás megragadhatóságára és megragadhatatlanságára vonatkozó nehézségek leginkább a jelenség megfigyelése és a néprajzi anyag gyűjtése terén mutatkoznak meg. A fohások után kutakodó gyűjtő tisztában van azzal, hogy a(z egyéni) vallásosság legszemélyesebb területére kíván beférközni, ahol egy harmadik személy számára nincs hely, ahol sérti, megsértheti az adatközlő vallásos hitét.²⁰ A jelenség megfigyelésére, a fohások gyűjtésére nézve mindez azt jelenti, hogy a kutató semmiféle eszközzel nem tudja hallhatóvá, megismételhetővé, megismerhetővé tenni a csendben („magamban”),

¹⁹ Egy további példa: „Őrizd meg, ótalmazz meg munkót,/ Minden veszedelemtől, gonosztól,/ Tüztől, víztől, hirtelen haláltól,/ Gonosz ember szándékától,/ Ördög csalásától”. HARANGOZÓ, 1998, 47.

²⁰ Az archaikus népi imádságok gyűjtésével kapcsolatos nehézségekről és akadályokról LOVÁSZ Irén (2011, 82.) is szót ejtett. Az archaikus imák életterének, természetes közegének a megfigyelését nehezítő körülményekre TÁNCZOS Vilmos (2001, 248.) hívta fel a figyelmet.

gondolatban megfogalmazott vagy „elgondolt” fohászokat, csak azokhoz az adatokhoz juthat hozzá, amelyeket a terepmunka/gyűjtés során megismer, amelyeket az adatközlő felfed, és olyan formában, amilyen formában azokat közli vele.²¹ Lovász Irén a kutatói spekulációt tartotta a gyűjtés és megismerés egyik módszerének, valamint az imamondás eredeti kontextusának a reprodukcióját és interpretációját (LOVÁSZ, 2011, 82.).

Bizonyosra vehető, hogy az imádkozás tartalmi és formai kereteit a kutatói jelenléttől függetlenül is meghatározza az imádkozó (mindenkori) lelki és fizikai állapota, és ez különösen törvényszerű az aktuális igények, vágyak beteljesedése reményében mondott fohászok esetén, ám ez a változást előidéző tényező nem annyira a szövegek szintjén, mint inkább az alkalom, a szándék és a cél terén mutatkozik meg. Az sem kétséges, hogy a gyűjtés körülményei (ti. a kutatói jelenlét, a kutatói kérdések stb.) is meghatározó tényezőknek számítanak, hiszen az adatközlőt arra „kényszerítik”, hogy a bevettől, a természetestől²² eltérő módon és közegben fogalmazza meg, fejezze ki Istennek szánt személyes mondandóját. A természetes és a mesterséges körülmények determináló hatása ellenére sem vonhatjuk kétségbe, hogy a kutatóval megosztott információk hitelesek. Az alábbiakban olvasható szövegrészletek többsége különféle beszélgetések alkalmával elhangzott röpké fohász, amelyek nem (feltétlenül) az imádkozás szándékával és nem is a kutató kérdéseire adott válaszként hangzottak el. Olyan, a mindennapi kommunikációban rögzült *vallásos szófordulatokról, imafosz-lányokról, ráolvasásokról* van szó, amelyek *rutinszerű* elhangzása azonban mégsem a véletlen műve. Az a hitbéli magatartás és mentalitás húzódik mögötte, miszerint a hívő ember számára az immanens és a transzcendens világ egységet alkot, az immanens világ a transzcendens erőknek alárendelt és kiszolgáltatott szféra.

A műfaji keretek, formai jegyek meghatározására, a módszertani kérdések felvetésére tett kísérlet, reményeink szerint közelebb visz a fohász, mint *jelenség* értelmezhetőségi kereteihez. Egy olyan vallási jelenség elemzésére, vagy pusztán számbavételére teszünk kísérletet, amely a vallásos élet egyik legjelentősebb területének,²³ az imahagyománynak a motivációs háttere, amelynek vizsgálatához, mint láttuk, sem pontos terminus technicussal, sem pedig módszertannal nem igazán rendelkezünk.²⁴ Az eddigiek alapján is kitűnt, hogy a fohász nem műfajként, és nem is szöveggként fogható meg,

²¹ Erre a problémára James A. KAPALO (2011, 233.) is utal, és azon az állásponton van, hogy a kutató jelenlétében elmondott, a kutató által megfigyelt imamondást „performance of a performance”-nak kell tekinteni.

²² Egyedül/magában/gondolatban, templomban, egyedül Istennek/a szenteknek stb. elmondott fohász, imádság.

²³ Az imádságról írt tanulmányában Marcel Mauss úgy fogalmaz, az ima „a vallási élet középponti jelenségei közé tartozik”. MAUSS, 2003, 625.

²⁴ A imaszövegek életterének a feltérképezésére az archaikus népi imádságok vizsgálata során Erdélyi Zsuzsanna, Tánczos Vilmos és mások is figyelmet szenteltek. Lásd ERDÉLYI, 1974; TÁNCZOS, 1999; 2001.

hanem *vallási jelenség*ként. Különösen így van ez a tanulmányban közelebbről vizsgált közösség vallásosságában, ahol a fohász egy olyan sajátos, bizonyos értelemben egyedi vallási jelenség, ahol az anyanyelv is szerepet kap, ennél fogva az elemzés nem korlátozódhat a műfaji jegyek vizsgálatára.²⁵ Az imák elmondását követő egyéni fohászokat tehát egyszerűen (*spontán*) *imádkozás*nak is nevezhetjük, olyan spirituális, szakrális kommunikációnak, ahol az imádkozó életét aktuálisan érintő dolgokról esik szó, hangsúlyozva, hogy semmiféle hierarchia, alá-fölérendeltség nem figyelhető meg a kánoni imaszövegek és a spontán, költött szövegek között.²⁶ Az utóbbiak egyrészt aktualizálják, másrészt kiegészítik, harmadrészt indokolják az imák elmondását, azaz az imádkozást.

Kontextus

Több, a paraszti közösségek vallásosságát vizsgáló kutató hívta fel a figyelmet arra, hogy a földműves ember életét egészében átszövi az ima. Az élet eseményeit és a mindennapok cselekedeteit is megelőzi, kíséri és követi valamilyen fohász, bár ez a magatartás kétségkívül nem feltétlenül és nem is kizárólag a paraszti vallásosság sajátossága. A természettel együtt élő, a természeti erőknek egészében kiszolgáltatott földműves ember életében azonban különösen nagy jelentősége, vallási értéke van a fohásznak (BÁRTH, 1990, 340–341.; LENGYEL, 1994, 133.).²⁷ Bizonyos, hogy az imádkozás napi ritmusa, a természeti és szociokulturális környezet determináló hatásán túl, az Egyház liturgikus hagyományában gyökerezik, az Egyház ma is előírja az imádkozás kötelező és ajánlott alkalmait és formáit (N. N. 2002, 683.). A román teológus Costion Nicolescu témában írott könyvében részletesen kifejti és felsorolja a fohász/ima különféle alkalmait,²⁸ ahol a fohász a leggyakrabban Isten segítségül hívását jelenti, rendszerint a nyelvben rögzült, *biblikus* vagy *liturgikus* eredetű szövegek segítségével,²⁹ amelyek rövid *invokációk* elmondásában, vagy *keresztvetés*, esetleg egyszerű „*oda-*

²⁵ A kérdésre a későbbiekben visszatérek.

²⁶ Megemlítendő, hogy Magyarfaluban sokan úgy vélik, hogy a legjelentősebb imádság a mise és a Miatyánk.

²⁷ Erre a meghatározó függősségre mások mellett GUREVICH (1974, 38., 49.) és RADCLIFFE-BROWN (2004, 147.) is felhívtak a figyelmet. Az ima és a társadalmi élet összefonódását mások mellett Marcel MAUSS (2003, 632.) hangsúlyozta.

²⁸ „A parasztember fohászkodik, meghajol Isten előtt alvás előtt, ébredéskor, étkezés előtt és étkezés után, ha útja egy templom vagy egy vallásos építmény mellett visz el, ha szólni hallja a harangot, ha különös hírt hall, ha a tisztátalan (gonosz) cselekedeteiről értesül”. COSTION, 2005, 216. Az imavégzés kiemelt helyzeteit és időszakait TÁNCZOS Vilmos (2001, 234.) is számba veszi, rendszerezi. Lásd még: P. MADAR, 1991, 121., 124–125.

²⁹ Itt gondolhatunk az egyházi benedikciós hagyományból kikerült vagy az attól függetlenül keletkezett *ráolvasások*ra is.

gondolás” formájában nyilvánulnak meg. Például: „Doamne ajută!” [Segíts meg, Uram!]; „Doamne ferește”! [Isten őrizz!]; „Slavă Domnului!” [Hála Istennek!]; „Jaj, az Isten őrizzen meg!”; „Hála Istennek!”; „Köszönöm az Istennek!” stb. (vö. COSTION, 2005, 210.).

A paraszti kultúrában az ima mellett a vallásos tudat megnyilvánulásának másik jellemző területe a vallási elemeket tartalmazó *üdvözlési, köszönési és áldomást* mondó formulák csoportja, amelyek Magyarfaluban is megtalálható (vö. BÁRTH, 1990, 340–341.).³⁰ „Dicsértessék a Jézus Krisztus!” – „Isten tartson meg!”; „Istennek hagyjuk kendeket” – „Isten hirivel járjatok!”; „Jó reggelt/napot/estét adjon az Isten” – „Adjon a Márja!/Adjon az Isten!”; „Egészséget adjon az Isten!” – „Adjon az Isten kendnek es!”; „Isten tegye a hótak eleibe!” – „Tegye az Isten!”; „Adja az Isten találkozunk jövő idén is!” – „Adja a Márja!” stb.

Fontos hangsúlyozni, hogy a helyi közösség számára az ima olyan személyes beszélgetés, mely során – ahogyan Costion is fogalmazott – az imádkozó nem egy távoli, transzcendenciájába rejtőző Istent szólít meg, hanem az „én Istenem”-met, a „mi Istenünk”-ket (COSTION, 2005, 208–209.). Ez azt is jelenti, hogy a magányban, csendben, gondolatban mondott ima hatékonyságába vetett hitet nagyban erősíti a tudat, hogy a megszólított Isten „ugyanaz” az Isten, akit a helyi közösség, a katolikus egyház tagjainak egésze megszólít.

E meghatározó tényezők mellett a fohások jelentőségét tovább fokozza az a körülmény, hogy a rendkívül szigorú paraszti munkarend nem igazán ismeri a szabadidő fogalmát, amely adott esetben csak és kizárólag imádkozásra fordítható. Ebben az életformában egyedül a liturgia ideje tekinthető Istennek „fenntartott” időnek, bár nem kétséges, hogy szakrális meghatározottsága ellenére a mise profán, társadalmi elemeket is tartalmaz.

Moldvai magyar közösség imahagyományának a vizsgálata esetén szólni kell a helyi vallásosság nyelvi adottságairól. A témában Tánczos Vilmos végzett a moldvai magyar katolikusok által lakott területre kiterjedő, mélyreható vizsgálatokat. Az archaikus népi imádságok életerének az elemzése során kimutatta, hogy az élő nyelv (azaz az anyanyelv) hatása és az improvizáció lehetősége a fohások, az imafelajánlások terén mutatható ki. Tapasztalatai szerint „az improvizatív imafelajánlások nyelve a nyelvi asszimiláció előrehaladtától függően lehet magyar és román is, általános érvényű szabály, hogy többnyire anyanyelven ajánlják fel az imádságokat” (TÁNCZOS 2001, 241.).³¹ A vizsgálat eredményei alapján tehát Moldvában az improvizatív imafelajánlások csak abban az esetben magyar nyelvűek, ha a közösség nyelve is magyar (TÁNCZOS, 2001, 268–269.).

Magyarfalu lakossága kétnyelvű, a település belső nyelve a magyar, amit minden lakos ismer, ám a magyarul írni-olvasni tudók száma igen

³⁰ Lásd még KAPALO, 2011, 248–249.; LENGYEL, 1994, 133.; TÁNCZOS, 1999, 158.

³¹ TÁNCZOS Vilmos (2001, 241.) az anyanyelven a gyermekkorban elsőként megtanult, tehát domináns nyelvet érti, ami kutatásai szerint a legtöbb csángó faluban a román nyelv.

csekély. Az iskoláskorú gyermekek magyar nyelvtudása passzív, az iskolai évek alatt a román nyelvet használják. Az egyház és a vallás nyelve román, így a hallás útján vagy a könyvekből tanult imák is román nyelvűek. A román nyelvű vallásoktatás és egyházi élet (természetes) következménye az is, hogy a vallásról, vallási életéről folytatott beszélgetések során gyakori a nyelvváltás, azaz a kutatói kérdésekre adott válaszokban sok a román jövevényszó. A vizsgálatban részt vett felnőtt lakosság körében általános és markáns tendenciának mondható, hogy a román nyelvű egyházi imák elmondását követően, és a mindennapokban spontán elmondott fohászokat anyanyelven, azaz magyar nyelven mondják el.

Az imádságot mondtuk oláhul, s a többit, ahogy tudtuk, magyarul. (N, 1978)

Magyarul *beszélgetek Istennel!* Én csak azt mondom, amit akarok, nem mondom a Tatál nostru-t [Miatyánkat]. (N, 1980)³²

Mondom, hogy *Istenkém segélj meg*, hogy legyen könnyebb holnap, vagy rendeld ki az ételt holnapra, vagy rendelj könnyebb napot holnapra, mert lehet ma nehezebb volt, magyarul is mondom. Magyarul mondom! Mert hirtelen is azt mondja az ember, hogy: Jaj, Istenem! (N, 1975)

Mikor magyarul, mikor oláhul, hogy jó inkább ott a nyelvemre! Nem kontál [nem számít], hogy! De a gondomba mai mult [általában] magyarul mondom! Úgy tanultam-e kicsikéstől, akkor az van, magyarul jó! (N, 1966)

Az unokákat nevelő, felügyelő nagyszülők többnyire mind a magyar, mind pedig a román nyelven ismert imákat megtanítják a gyermekeknek. Az iskolai éveket követően a faluban maradt, ott élő fiatalok imanyelve továbbra is román, a spontán imádkozásban azonban mindkét nyelvet használják. „Magyarul es, oláhul es! A gyermekeknek is mondom, hogy mondják. Roxikának mondom, hogy: ‘Roxika, mondd meg az Istennek, mióta végeztél az imádsággal: *Istenkém, őrizz meg tűztől, víztől s hirtelen haláltól!*’ Mondja a leányka, de úgy nem tudja mondani magyarul! Jó, hogy kacagjam!” (N, 1945).

A helyiek megítélése szerint a vallási élet, a vallásos kötelezettségek szempontjából az ima nyelve nem számít olyan tényezőnek, ami az imameghallgatás, az imakérés beteljesülését befolyásolná. A nézetek szerint Isten egy, az ember *sokféle* (ti. többnyelvű), ám Isten minden ember imáját meghallja és meghallgatja. Ezzel együtt a mai Magyarfaluban az üdvözlések, köszönések formuláihoz hasonlóan „természetes” adottságnak számít az, hogy a spontán imádkozás nyelve a magyar.

³² Az interjúkból származó részletek mellé etikai megfontolásból csak az adatközlők nemét (nő: N, férfi: F) és születési évét tüntettem fel.

Mikor el volt jövel a pápa, akkor elmentem a televízorhoz a szomszédhoz, s akkor ő mondta: Mindenki imádkozzék, amilyen nyelven tud, amelyik nyelvet tudja, mert az Isten beveszi [meghallgatja]! Mind egy Istenünk van! Mi, a magyaroknak külön s az oláhnak külön? Egy Isten hordozza az egész sufláreát [létezést]! Azt mondta: Ki mit tanult, olyant imádjon! Hiába törődünk, hiába veszekszünk, mert az Isten beveszi mindenkiét! Ha veszekszünk, nem érünk semmit! Ha imádkozunk, az Isten megmutassa, de az ember nem veszi számát [nem veszi észre]! Az ember nem veszi számát, mikor menen elébb! Hogy menen elébb! Mert az Isten megsegíti az embert, de nem hirtelen! Sok rossz van! (N, 1946)

Fohászok (tipológia)

Nem egyszerű feladat meghatározni a fohászok tartalmi és formai kereteit, sajátos jegyeit. Az egyházi előírások, vallási kötelezettségek, egyéni igények együttes teljesítése céljából történő imádkozást, tehát a vallási szocializáció során elsajátított egyházi imák elmondását követően az imádkozó tovább folytatja az imádkozást. A folytatásban Isten személyes beavatkozását, *segítségét* kéri *konkrét* ügyekben, az elhangzott imákat konkrét célokra *ajánlja* fel, *hitvallást* tesz és saját szavakkal *hálát mond* Istennek az elnyert (spirituális és materiális) javakért, *bocsánatot* kér az elkövetett vétkekért. A vizsgált szövegek alapján a fohászokban kifejezett *szándék* lehet: a) *segítségül hívás*; b) *kérelem, könyörgés, esdeklés*; c) *felajánlás*; d) *hitvallás, hálaadás*; e) *illetve egyéb tartalmú* (vö. KEK, 2002, 666–668.; LOVÁSZ, 2011, 43.); ám hozzá kell tenni, hogy ezek a kategóriák, fohásztípusok átfedik, átjárják és kiegészítik egymást. Esetleges és esetenként változó, hogy egy-egy fohászban melyik szándék dominál, mely szándékok ötvöződnek stb. (vö. MAUSS, 2003, 640.).

– Kend mikor imádkozik, akkor csak az imádságokat mondja vagy beszélget az Istennel?

– Én mondom az imádságokat, amit tanulok az írásból, mindenfélet, s aztán, amit kérek, a dorincámat [kívánságom], vagy ha van köszönöm [köszönni valóm] az Istennek, azt. (N, 1955)

Elmondom az imádságokat s aztán beszélek vele, ott vannak a képei is! Vorbesc cu Dumnezeu [beszélek Istennel], hogyne! Elmondom az imádságokat, s aztán mondom: én *Istenem, őrizd meg a gyermekeimet* vagy ilyesmiket, tudod-e, valami *jó beszédeket*! Még a kicsi gyermekeket is tanítom! (N, 1975)

Hát mikor elmondom az imádságot, azután mennyit még mondok magamba! Mikor nem tudok aludni el! Istenem, nem tudom, mi van ve-

lem! [...] Én *beszélek vele!* Én ilyen vagyok, nem tudom, más milyen! Mindenkinek megvan a szokása. (N, 1946)

Az imádkozás alkalmairól a fohász meghatározása kapcsán már szó volt, ezen a helyen csak egyetlen szövegpéldát idézek amely tükrözi a Magyarfaluban tapasztalt, általánosnak mondható gyakorlatot.

Reggel imádkozom, este, még amikor nincs amikor, akkor vetek csak keresztet, elmondom az úton a Miatyánkot, s akkor én enser [itt: sürün] imádkozom. Ha leülök az asztalhoz, akkor is. A keresztet azt megvessük örökké. Ha megyek el valahová, egy útra, egy misére, keresztetcskéknél, ha haladok a feszületéknél, akkor én vetek keresztet örökké. S a keresztet kell vigyünk velünk örökké, mert ha nem visszük, akkor nem jó. Nem jó. Veszem számát [észreveszem], hogy nem jó, nem menen jól az életbe semmi, szegényedünk el. (N, 1961)

Az adatok tükrében úgy tűnik, hogy van egy markáns réteg, akik körében az „igazi ima”, az „igazi imádkozás” a saját szavakkal megfogalmazott fohász, aminek az oka nem a hivatalos imaszövegek megvetése vagy ismeretlen volta, hanem a fohászban rejlő többlet, azaz a személyes jelleg. Ez az egyik magyarázata az ún. *kilenced* (Jézus Szíve, Szent Márta, Szent Rita stb.) vagy *tizenharmad* (Szent Antal) *imák* rendkívüli népszerűségének is, ahol a kipontozott szövegrészben az imádkozó lehetetlen és lehetséges dolgok beteljesülésének a vágyát fogalmazhatja meg. Funkció tekintetében a *kilenced* és az ahhoz kapcsolódó *kívánság*, valamint az egyházi ima és az azt kísérő spontán *fohász* vallási szempontból azonos értékű, mindkét imatípus esetén a *személyes kérések* megfogalmazására, „felajánlására” kerül sor.

Máskor, ha meghallom a harangszót, akkor még imádkozom valami kurta imádságot, nem szeretem, hogy imádkozzak sokakat, hogy csitiljam [olvassam] az írásokat ki tudja mennyit, s a gondom ki tudja, hol van! Jobb kicsit, én azt mondom, jobb úgy. (N, 1985)

Én is úgy vagyok, hogy amikor lefekszem akkor az én szavaimmal szeretek imádkozni. [...] Én azt akartam mondani, hogy amikor mondom a Tatál nostru-t [Miatyánk-at], akkor nekem nincs ott a gondom! Tudom, hogy az az importánt [lényeges, itt: előírt], mit tudom én, de nincs ott a gondom, de én amikor imádkozom cu cuvintele mele [saját szavaimmal], akkor tudom, mit kérek, tudom, hogy miért kérek bocsánatot. De hogyha mondom a Tatál nostru-t, akkor mondom mit egy poeziát [verset]! [...] Nekem így esik jól. Így mondom, mondom neki, hogy *bocsáss meg, Istenem*, nem tudom mondani a Tatál nostru-t, mert nincs ott a gondom, Te elhiszed, amit mondok, én ilyen vagyok, most *ne haragudj!* Én így szoktam, s utána jól érzem magam. Mondom, hogy *vigyázz rám éjszaka*, lehet, hogy bolond vagyok, de úgy érzem, hogy felel nekem! (N, 1980)

Imádkozom itthon, teljes szívemből. Nem nagyon szoktam imádkozni úgy, hogy Miatyánk, ezt szoktam mondani, de a többi imádságot nem nagyon szoktam mondani. Saját szavaimmal imádkozom. Így érzem magamat jól. Úgy érzem, hogy inkább itt van az Isten, mintha azt mondanám, hogy Bucură-te Maria [Üdvözlégy Mária] s mit tudom én. Nem, hogy nem érteném, dehogy nem! De akkor nem tudok odafigyelni [...] Az én szavaimmal, akkor igen. (F, 1948) (Vö. LOVÁSZ, 2011, 52.)

Egy esetben olyan magatartással is találkoztam, ahol az adatközlő az Istentől, egészen pontosan az isteni büntetéstől és a haláltól való félelem miatt kerül a Istennel való személyes találkozás imához kötött formáját.

Úgy nem is beszélget az Istenhez, ahogy mi most ketten itt beszélgetünk?

Hát én, ha magamra [egyedül] vagyok s nincs, akivel beszélgessek, akkor hogyne! De hiszed-e, amikor látom a keresztet, a képet előttem, akkor a szívem éppen teli van! Nem beszélgetek vele, csak *gondolodom oda hezsa*, s erőst félek!

Fél az Istentől?

Erőst félek, erőst félek, mert amikor az *Isten őrizzen meg*, amikor mondják, hogy meg kell halni akkor, úgy félek, hogy az *Isten őrizzen meg!* (N, 1948)

a) Segítségül hívás

A teológiai és a vallástörténeti meghatározásokban az imádság voltaképpen *segélyhívás*, a természetfeletti erők hívása, s az ima ezen jellemvonása leginkább a fohászok terén mutatkozik meg. A segítségül hívás jól kifejezi az ima párbeszéd jellegét is. A fentiekben már szó volt róla, hogy a parasztember életét egészében behálózza a segélyhívás, aminek – ahogyan az alábbi példából is látható – számos szöveges megnyilvánulása lehet.

Jaj, mikor *megsegítne az Istenke*, hogy estig elvégezzem a darabot [ti. a kapálást]!

Istenkém, segíts meg, s ne hagyj el, háha elvégezném estig [ti. a munkát]!

Sokszor mondom a gyermekeimnek, hogy mentek a mesinval [autóval], a szekervel, *vessetek keresztet!* Mert pocilnak, még pocilnak [még megesik a baj]! De mind csak es, te mai apără [megvéd]! Vagy ne, most es mikor mentek az erdőre, elkísértem őket, s mikor visszatértem, akkor *vettem keresztet* s mondtam: én *Istenem segítsd meg őket!*

Végül fohászszerű megnyilvánulásokkal foglalkoztunk az eskü és átok-formulákban is: „*Isten engedje meg, ne érjem meg a reggelt, ha hazudok!*”

Az imádkozást követő fohászokban megfogalmazott általános, tárgyukban konkrét segélyek különösen az édesanyák, a nagymamák, a hosszú út, a nehéz munka stb. előtt állók fohászaiban gyakori.

Ha beteg vagy, ha ménsz, ha jössz, ha dolgozol valamit: *Istenem segélj meg! Csináld egészséget!* Legyenek lábaink, legyenek kezeink, legyen mivel tudjak dolgozni! (N, 1966)

Keddenként menek le a Bécshez s imádkozom az úton, hogy meg ne botoljak, ne essem fel.³³ (N, 1930)

Mondom az imádságokat s aztán *elköszönöm az Istennek*, hogy adjon a gyermekeimnek egészséget, nehogy pociljanak valamit [ne essen bajuk], s én *elköszönöm*, hogy ha ma ennyire *megsegített a Jósten*,³⁴ hogy tudtam ennyire dolgozni, nem vétettem senkinek, mondom, feküdjem le mind csak így jól, keljek fel jól, ne adjon semmi necazt [nehézséget] a gyermekeimnek, se nekünk, se az emberemnek [férjemnek], se az animálóknak [állatoknak]! S kérem, hogy csak jót adjon az életbe! A dusmányokat [ellenségeket],³⁵ aki rosszat akar, azt vigye el, hogy nehogy csináljanak valamit, s a gyermekeimért imádkozom erőst sokat, hogy ne máj paciljanak valamit! Ne legyenek hiábavalók s mondom is nekik! (N, 1955) (Vö. HARANGOZÓ, 1998, 20.)

Az „állandó” segélykiáltás voltaképpen Isten „beavatását” fejezi ki mindennemű emberi tevékenységbe: „Ha dolgozom is, akkor a gondomba csak az van: *Istenkém, Szűz Mária!* Nem hogy gondoljak ki tudja merre! [...] Isuse, Marie, Iosife, ajutati-mă, in pace cu voi să am sufletul meu [Jézus, Mária, József, segítsetek, lelkem békében van veletek] – ezt sokszor mondom! S még amikor jut eszembe, akkor kérem Szent Józsefet”.

b) Kérelem, könyörgés, esdeklés

A vizsgált anyagban a fohászok jelentős többsége visszatérő *kéréseket* fogalmaz meg, ami, ahogyan a fogalom meghatározása során láttuk, a műfaj sajátosságaiból természetesen adódik. Vallási értelemben azonban a kérés annak a magatartásnak, illetőleg mentalitásnak a tükröződése, miszerint az ember, függő viszonyban van Teremtőjével, aki – hite szerint – létezése és élete fenntartója (N. N., 2002, 667.).

³³ Bécs a szomszédos Gajcsána [Găiceana] település magyar elnevezése, a községben keddi napon tartanak vásárt.

³⁴ Egy hasonló adatot közöl Magyarfaluból TÁNCZOS, 1999, 89.

³⁵ Vö. TÁNCZOS, 1999, 35.

Ingemet az *Isten megsegített!* Nem azért mondom, hogy dicsekedjek, de éreztem a jóságát az Istennek mindenütt! (N, 1945; vö. ERDÉLYI, 1990b, 62.)

Hiszek az Istenbe erőst, mert erőst sok mindennel *megsegít az Isten*, sok helyen, magad az Istent kell kérni, hogy rendeljen ki egy dolgot neked, vagy rendeljen ki egy fránkot [pénzt] neked! Elménsz dolgozol, de mind csak *az Istenen keresztül*, hogy adjon erőt, vagy őrizzen meg egy betegségtől! [...] Vagy mondod, hogy *Istenem, vedd ki a rosszat az életből! S adj jót nekem a rossz helyet, s a rosszat vidd a pusztaságra!* Mert úgy tanítom a gyermekeket is! S adjon jót az Isten helyébe [helyette]! S erőst sok helyen *megsegít az Isten!* Én simt [érezem], hogy erőst sok helyen megsegít. [...] *Az Isten erőst megsegít!* (N, 1976)

Az esdeklés, a rendszeres *könyörgés* általában súlyos gondok (például betegség) közepette, valamint a távolban élő, a vallásos, erkölcsi életvitellel felhagyott családtagokért mondott imákra jellemző.

Én Istenem [...], mikor valaki meglátná az én szívemet milyen! Mind én mondtam, nap nincsen, édes kicsikém, nem kétszer, nem tízszer, hanem ötvenszer, lehet százszor, minden két-három lépésre mikor eszembe jutnak, mondom: *Szent Atyám, sajnáld meg s térítsd meg, hogy imádkozzanak, s ne hagyd Jézuskám, hogy bejussanak a pokolba!* A szentséget, amikor a pap emeli, akkor azt mondom: *Szent Atyám, térítsd meg a gyermekeimet, hogy imádjanak, ne maradjanak a rosszra* [itt: ne kárhozzanak el]! Hát, mit még csináljak egyebet, no? S mind csak [mégis] rossz vagyok! (N, 1935)

Az egyházi imák elmondását követő fohászokban a *kérések* igen gazdag tárházát találjuk, a leggyakoribb imaszándék az egészség/gyógyulás, élelem/gondviselés, családi béke, jó/gazdag termés, erő és hit stb.

Utoljára, az imádság után kértük, hogy tátánk [édesapánk] legyen jó, tudja kikeresni [ti. a megélhetést biztosítani], *adjon az Isten egészséget* nekije, vagy *az Isten az életet szaparítsa meg* [ti. gondoskodjon a szűk-séges javakról]. (N, 1976)

Hát az *Isten segéljen* enser [mindig], hogy legyen könnyebb az élés, legyen egészség. (F, 1943)

Istenkém segélj meg, hogy legyen könnyebb a holnap, *rendeld ki az ételt* holnapra, *rendelj könnyebb napot* holnapra, mert lehet ma nehezebb volt. (F, 1922)

Az Isten adjon erőt, s egészséget, nekem örökké ad! [...] Imádkozom éjjel is, mikor ébredek meg, s nem tudok aludni, akkor imádkozom, [...] Máskor fájnak a csontjaim, s mondom az Istennek, hogy *adjon erőt*, hogy tudjam vinni [ti. elviselni a fájdalmaikat]. (N, 1936)

Örökké imádkozom, s mondom, az *Isten adna egy szép esőt*, de neol [lám], nem ad! Mikor jó, akkor jó. (F, 1942)

Többen elmondták, hogy imádkozásuk során nem fogalmaznak meg további, személyes fohászokat, ám jelentős azoknak a száma is, akik a következő, vagy azokhoz hasonló segélykiáltások valamelyikével zárják imádkozásukat. „*Istenkém, ne hagyj el, segíts meg!*”; „*Istenkém segíts meg, s ne hagyj el!*”; „*Dicsértessék Jézuskának szenneve!*”; *Păzește-mă, și ferește-mă Doamne/ Dumnezeule, de orice rău!* [Órizz meg, Uram/Istenem, minden rossztól!]”.

Érdekes, hogy a kérések ún. *lelki javakat* nem, vagy ritkán tartalmazzak, aminek a magyarázata az lehet, hogy az egyházi (olvasott és mondott) imaszövegek mindezeket bőségesen tartalmazzák. A bűnbánat, bűnbocsánatkérés esetén ehhez az is hozzátartozik, hogy a helyi vélekedések szerint a bűnök megbocsátása csakis a gyónás, az egyház hivatalos szentsége révén nyerhető el.³⁶

c) Felajánlás

A *felajánlásokban* megfogalmazott célok evilági és túlvilági dolgokat egyaránt tartalmazhatnak, s bár a felajánlások leggyakrabban az elmondott imákért „cserébe” igényelt javak elnyerését fogalmazzák meg,³⁷ mégsem tekinthetők pusztá kéréseknek. Ezekben a fohászokban sokszor a lélek, az éjszakai álom, a napközbeni munka, az elhunyt hozzátartozók stb. Istennek és a szenteknek való felajánlása fogalmazódik meg. A felajánlás tárgya tehát nem ima, hanem ember, elhunyt hozzátartozó, cselekvés, dolog stb. „Ezt [ti. a rózsafüzért] elmondom tátámét [édesapámért], met magára van [egyedül él] szegén[y]” (N, 1974); „Ezt mondom a hótjaimét! Hogy tegye a hótak eleibe”³⁸ (N, 1947).

Különösen a hálaadó imák esetén fordul elő, hogy a felajánlást nem az imaszövegek elmondását követően, hanem azt megelőzően fogalmazzák meg. „*Kend beszélget az Istennel?* Hogyne! Úgy beszélgetek! Miféle intenciám van, vagy köszönésem, vagy valami van, mondom meg, s aztán fogok imádkozni!” (N, 1955)

Terepmunkám során meglepően kevés olyan adatközlővel találkoztam, aki a faluközösségben élő *betegekért*, *szenvedőkért* ajánlott volna fel imát.

³⁶ A kérdésre – némiképp más vonatkozásban – korábban P. Madar Ilona utalt, aki maga is azt tapasztalta, hogy „a földművesek imádságaiból jobbára hiányzik a bűntudatról szóló elmélkedés. Némely ember vélekedése szerint annyit szenvednek életük során, hogy az büntetésnek is beillene – kivételek, persze vannak [...] leginkább haláluk előtt gondolják át, amit életükön át elkövettek, s ha valakit nagyon megbántottak, attól bocsánatot kérnek”. P. MADAR, 1991, 126. Az archaikus imaszövegek elmondását kísérő fohászokban találkozunk a bűnök bocsánatát kérő imákkal. Lásd TÁNCZOS, 1999, 229.

³⁷ Vö. TÁNCZOS, 1996, 172., 1999, 31.

³⁸ Moldvai példák: TÁNCZOS, 1996, 204., 218., 1999, 23., 59., 85., 97., 158., 229.

Az alább idézett B. V. elmondta, csak azután kezdett el imádkozni a helyi betegekért, amikor egyik idős férfi halálának híreről értesült, akiről korábban nem tudta, hogy élete végén betegségben szenvedett.

A betegekért imádkozom mindennap! Nem tudom mindegyiknek a nevét, mindegyiknek a baját, de mikor meghalt Sz. I., akkor én olyan erőst megízéltem [itt: elgondolkodtam], mert nem tudtam, hogy beteg! S most mondom: az egész faluba, aki beteg, az *Isten csinálja! részt!* Imádkozom Szent Antalért is, az olvasóba [rózsafüzér imádkozásakor] is mondom őket. (N, 1930)

Az imafelajánlások egyik gyakori tárgya a halottak *túlvilági sorsának* a megtudakolása. „Addig imádkoztam! [...] in continu [folyamatosan] imádkoztam! Félre tettem imádkozókat [ti. felajánlottam rózsafüzért], hogy imádkoztam a napba, csak érte, lehet két imádkozót is! Aztán *kértem az Istent, erőst*, hogy csak nekem, mondja meg, prin vis [álomban], hogy én tudjam meg, hogy van az én emberem [férjem]” (N, 1955).

A munkavégzés közben mondott imádságot, leggyakrabban a rózsafüzért a sikeres és eredményes munkáért, az alábbi példában esőért ajánlják fel. „Elmentünk a Cserefához kapálni, én, bácsi M. s K. Mondjuk, háj csak mondjuk el az olvasót, *kérjük az esőt!* S nem akart K! Azt mondta, ő vagy kapál, vagy imádkozunk! S nem akart! Én bácsi M.-el mondtuk. Ahogy a templomba, egy az elejét, aztá ketten a végét” (N, 1948).

d) Hitvallás, hálaadás

Az imádkozás, a sorozatos fohászkodás Tánczos Vilmos szavaival élve „a 'morzsa házakban' egyedül maradtak menedéke és vigasza, benne kitágulnak az embertelenül beszűkült lét keretei” (TÁNCZOS, 1996, 21.; vö. ERDÉLYI, 1990b, 62.; MAUSS, 2003, 640.).

Én enser [itt: sűrűn] imádkozom. Nekem a gandom enser az *Istennél van, vele beszélgetek*, nincs akivel mással. Most is, ahogy el volt törve a kezem! Úgy meg tudott segíteni az Atya! Nekem még jobban jött, mint máskor. [...] És *beszélgetek magamba az Istennel*, magamba beszélgetek, nincs, akinek mondjak, de magamra az Istennel beszélgetek. Nem beszélek sem tátámmal [édesapámmal], sem mással. *Istennem, hogy tegyek, mit csináljak? Hová menjek, mit csináljak? Taníts! Nyisd az eszemet! Hogy tegyek!?* (N, 1966)

A hitvallás gyakran csap át hálamondásba. Az alább idézett beszélgetésben az adatközlő vallomásszerű tanúságot tesz arról, hogy a kért segítséget megkapta Istentől, amit hálából felajánlott imamondással, mise szolgáltatá-

sával (felajánlás, fizetés) kíván viszonzni (vö. N. N., 2002, 668.). „Az *Isten úgy megsegített!* De annyikat imádkoztam, ha éjjel is, ha megébredtem, s most is! Az ágyba is örökké imádkozom, s neol az *Isten nem felejt el!* [...] Nem tudom *megköszönni az Istennek*, hogy hogy vitt az Isten arra az útra, s *megsegített*, hogy nem maradtam ki az utakra!”³⁹ (N, 1955)

A kérő imádságot törvényszerűen kíséri a köszönetnyilvánítás, voltaképpen a két tartalom szorosan összefügg és feltételezi egymást. Hálamondás nemcsak beteljesült kérés esetén hangzik el, sokan az imádkozás (puszta) lehetőségéért mondanak hálát.

S akkor mondom, ne csak, *vessek egy keresztet* a darab végébe, mert végeztünk, hogy *hálájom a Szűz Máriát, a Jóistent*, hogy végeztünk, hogy megbírtam kapálni is, lebírtam szedni is! (N, 1955)

Az ősszel, addig imádkoztam, volt majt [majdnem] egy hektár pujunk [kukoricánk], kellett szedjem, akkor jött a vejem is haza, én olyan erőst *kértem az Istent*, jó első péntek, hogy tudok én elmenni meggyónni, ha annyicskát van hon [ti. ha a vej rövid időre jött haza], s akkor is magára hagyjam?! Ugy *megsegített az Isten*, abba a hétbe, hogy első pénteken bejöttünk, cu totu [mindennel] végeztünk! S mentünk oda [ti. az elsőpénteki ájtatosságra]! Tettem az intenciát oda, hogy minek *Szent Atyám megsegítettél*, mai szent napon, hogy végeztünk, nem is kértem olyant, hogy végeztünk, *ez a mise legyen azért, minek magad megsegítettél!* Erőst sokszor teszek misét de multumire [hálából]. Hamarább [először] teszek, hogy kérem, s aztán teszem, hogy megköszönjem! Mert kérsz, kérsz, de köszönd is meg. (N, 1955)

Máskor a köszönetnyilvánítást kifejező fohászok némelyikében az imákban megfogalmazott kérések csodás meghallgatásáért mondanak hálát.

Nem vagyok én ki tudja, milyen de szent, de mind csak es, *nem felejttem el az Istent!* Sokszor kértem, mentem most is pénteken Adjud-ra⁴⁰ s majdnem fix parával [pénzösszeggel] mentem. S úgy imádkoztam, féltem, mentem le a rátához [buszmegállóhoz]. S úgy imádkoztam, mondom, *Istenkém, szaporítsd meg a pénzemet*, hogy jöjjenek össze a dolgaim! [...]. S elmentem, s visszajöttem. S leülök oda az ágyra [...], s olvasom [számolom]: mindent es vettem s több parám es maradt, s mondom, minek van meg a para? [...] Akkor mondom, necsak, itt állj meg, s most lásd meg, az *Isten hogy segített meg!* Fără merit! Fără merit! [Anélkül, hogy megérdemelném!] S azt mondom, hogy hiszünk erőst! (N, 1945)

³⁹ A nőt magához vette a lánya, miután öt év együttélés után menyével megromlott a viszonya.

⁴⁰ Adjud Magyarfalutól mintegy negyven kilométerre fekvő kisváros.

e) Egyéb fohások

Szólnunk kell azokról az alkalmakról is, ahol a fohász – legyen az kérés, köszönet vagy egyéb tartalmú – *indirekt* invokáció, azaz közvetlen módon kapcsolódik a természetfelettihez.⁴¹ Az egyik magyarfalusi lakossal a népi gyógyászattal kapcsolatos tudásáról beszélgettünk, amint az édesanyjától örökölt. A beszélgetés során a következő fohász hangzott el: „Tőle tanultam. Nekem ez a szívem van. Ilyen. Ezzel van szerencsém. *Az Isten könynyebbítse mámnak [édesanyámnak]!*”⁴² (N, 1936)

Indirekt invokáció hangzik el olyan helyzetekben is, ahol a beszélő olyasmit készül elmondani, amiről tudni véli, hogy azzal megsérti Isten és/vagy az egyház parancsolatait. Az alábbi esetben a vétek abban rejlik, hogy az édesanya (mások/idegenek előtt) rossz hírért keltette fiának. „Ez [ti. a fia], aki itthon van, haragszik! Nem tudom, miért! *Az Isten bocsássa meg*, de ha kérem, hogy hozzanak valamit, nem hoz!” (N, 1934)

A szokatlan körülmények között, váratlan problémák esetén elhangzó fohász olykor egy-egy rituális cselekményt hivatott pótolni, aminek a pontos elvégzéséhez nem állnak rendelkezésre a szükséges eszközök. Ilyen esetről szól a következő történet, ahol arról értesülünk, hogy az erdőre igyekvő házaspár találkozik egy román emberrel, aki a rövid szóváltás során megpróbálta rábírní a házaspárt arra, hogy cseréljék el egyik lovukat, ám a házaspár a kérést nem kívánta teljesíteni. A nő elmondása szerint a román férfi, büntetésképpen megigézte a megvásárolni kívánt lovat.⁴³

Mondom, Sz.! Sz. [ti. a férj]! Gyere hamar, döglik meg a ló! De ő, passzív, azt mondja: Hát, ha döglik meg, dögöljön meg, mit csináljak neki!? S csak látom a másik es! Ej, de hogy *adta nekem Isten azt a gondot*, hogy mondjam: *Ézus Krisztuskám, Szép Szűz Máriám, Pádovai Szent Antal, Bucură-te Marie* [Üdvözlégy Mária], bizand [esküszöm], úgy mondtam, de frică [félelmemben]! Még víz sem volt nálunk, de én *a kezemmel vetettem keresztet* a fejükre, s mondtam. Mind a két kezemmel! Úgy sírtam! S helyre jöttek! [Magukhoz tértek.] (N, 1961)

Bizonyos *beszédtémák*, rendkívüli vagy egyenesen tragikus *hírek* elhangzása esetén szinte törvényszerű a *fohások* elhangzása. A következő példában egy édesanyjáról esik szó, aki úgy ment át egy távoli településre, hogy kisgyermekét magára, azaz felügyelet nélkül hagyta. Az esetről a szomszéd számolt be. „*En Istenem*, ment az a gyermek utána, ha el nem szakasztotta a szívemet, mind sírt az anyja után! Menj vissza, mennj vissza [...]! Akkorán sírt az a kölyök, hogy éreztem, hogy a szívemből csöpögnek ki a könnyei!

⁴¹ A példákat az idézett szövegrészletekben dőlt betűvel jelölöm.

⁴² Ti. a rá hagyományozott tudásért és jó tetteiért cserébe, Isten enyhítse édesanyja túlvilági szenvedéseit.

⁴³ Az igézet és az ima összefüggéseiről lásd MAUSS, 2003, 638.

Menjen ő ide-tova s hagyja a gyermeket itthon!? [...] *Isten bocsássa meg, met nem kellene mondjam, de az igaz nem véték!*” (N, 1934)

Hasonló, csodálkozást, érthetlenséget, megbotránkozást kiváltó esetekben előfordul, hogy a *defenzív* szövegek és a fohászok együtt jelennek meg, akár együttesen, akár egymást követve.

Ebbe a búa s az ijedségbe aztán bú bele a rossz [ördög]. Találja meg a rosszbetegség [epilepszia] – *menjen a pusztákra!* S ez erőst rossz, mert ha fáj is, azt még megkötöd, egyik-másik, de a búból nem lehet semmit kihozni. (N, 1936)

Arra [ti. a beteg leányra] azt mondják, hogy belé kötült volna [ki kezdett vele] az apja, de ott *az Isten őrizzen meg*, nem is lehet erről beszélgetni [...]. Az anyja olyan gyengecske, ők olyanok voltak otthonról, vérből olyan. (N, 1936)

A két szövegtípus – ti. a ráolvasás és a fohász – ötvöződését tartalmazó további példák:

Mert C.-nak az asszonya rossz volt. Tanító volt, s addig vert egy leánykát, hogy beesett abba a betegségbe [ti. epilepszia]. De, az *Isten vigye pusztaságokra*, amelyiknek olyan a vére, megy a vér után [ti. öröklődik]. *Az Isten őrizzen meg!* (N, 1934)

Az én anyám, ha egyszer el is csapott [...], hogy elmenjek a filmbe [elengedett a moziba], még más vasárnap még csapott-e? Adok én neked egy nagy verést is, az volt a film, azt mondja, azt gondolod immá filmekkel tartalak? Menj oda a *rosszhoz?* – *menjen pusztákra!* Azt mondja, menj oda ahhoz [ti. az ördöghöz]? (N, 1955)

A rossz (ördög, gonosz, kísértet stb.) nevének a kiejtését törvényszerűen megelőzi vagy követi a ráolvasás. „*S a pokolban ki a stăpăn [vezér]? Ott, menjen a pusztákra, Lucifer!*” (N, 1955)

A ráolvasások és az imafoszlányok keveredésének jellemző példáit a népi gyógyító eljárásokhoz kapcsolódó szövegekben találjuk meg.

Kék szemű, zöld szemű, aki megigézte N.-nek a fejét – a nevét meg kell mondd. Paduai Szent Antalka hozza meg a fejecskéjét! S elmondod háromszor a Tatăl nostru-t [Miatyánkot]. Ez nem semmi rossz, ez mind csak Isten! Amikor beveted a szeneket, akkor vetsz reva keresztet, s mondod, amit mondtam. S minden mondás után köpsz hármat, kicsikét, félre. Ebbe nincs semmi rossz. Az ígéztől, fáj a feje az embernek, szédül. (N, 1936)

Összegzés

Bár az anyag rendszerezését nem szövegtipológiai szempontok, hanem a fohászok szándéka és célja, azaz funkciója alapján végeztük el, az áttekintés alapján azt mondhatjuk, hogy szöveg szintjén voltaképpen néhány ima- és ráolvasásszöveg variálódása, különféle helyzetekre történő alkalmazása figyelhető meg. A vizsgálat konklúziójában nem a szövegek tipológiai sajátosságait, hanem a fohászok (vallásos) funkcióira vonatkozó észrevételeinket fogalmazzuk meg.

A szerény és hiányos kutatástörténeti előzmények miatt nehéz volna a magyar népi vallásosság egészére nézve érvényes következtetéseket megfogalmazni. Példáinkkal voltaképpen a szakrális kommunikáció szóhoz, imához kötött módjáról és funkcióiról alkotott nézeteket tudjuk megerősíteni, azt tudniillik, hogy a *fohász* – eredeti etimológiai jelentését megőrizve – magányban, kötetlen formában elhangzó, spontán, „bensőséges érzésből fakadt rövid ima”, „fájdalmas sóhaj”, „röpke könyörgés”, „imádkozás”, amely – a kutatás tanulsága szerint – a (vallásos) földműves ember életének egészét átjárja. A vizsgált közösségben a fohász az egyetlen olyan vallási jelenség, ahol az anyanyelv szerepet kap. A fohászokat a(z egyéni) vallásosság legszemélyesebb szintjén találjuk meg, ami a jelenség feltérképezését, néprajzi vizsgálatát erőteljesen megnehezíti.

A szöveg és forma tekintetében a fohász abban különbözik az imától, hogy míg utóbbi rendszerint az egyházhoz/istentisztelethez kapcsolódik, addig a személyes áhítat eszközeként szolgáló fohász kevésbé kötött, egyszerű könyörgés. A funkcionális szinten hasonló vagy azonos szerepet betöltő ráolvasás és fohász közötti különbség abban jelölhető meg, hogy míg a ráolvasás a szándékolt eredményt az isteni közbenjárástól függetlenül képes vagy igyekszik elérni, addig az ima egy olyan kérés, amelyet Istenhez vagy a szentekhez intéznek. Az archaikus népi imákhoz kapcsolódó, az imákat közvetlenül követő, rögzült felajánlások elemei és az egyéni, spontán fohászokban megfogalmazott kérdések elemei között találunk átfedéseket, aminek az okát a kötött és tanult szövegeket szükségszerűen kiegészítő egyéni igények megnyilvánulásával magyarázhatjuk.

Az itt bemutatott szövegek, valamint a terepmunka során szerzett tapasztalatok alapján a magyarfalusiak a következő célokért fohászoknak: segítségnyújtásért; helyes/keresztény életvitelért; bűnbocsánatért; útmutatásért; bajtól/rossztól/ördögtől való védelemért; jó termésért; megélhetésért; munkaerőért; az igazság felfedezésért; hosszú út, kemény munka előtt áldásért; távolba szakadt gyermekekért; állatokért; az ellenségért; egészségért; családi és világbékéért; jobb/könnyebb életért; nyugalomért; üdvösségre jutásért; halottakért. A vizsgált szövegek tipológiai jegyei alapján, szándék tekintetében a fohász lehet: segítségül hívás; kérelem, könyörgés, esdeklés; felajánlás; hitvallás, hálaadás, és egyéb tartalmú, ám ezek a jegyek a gyakor-

latban akár mindegyik típusban is előfordulhatnak, egyidejűleg vagy egymást követve. A fohász(kodás)t *spontán imádkozásként* határozhatjuk meg, olyan spirituális, szakrális kommunikációként, ahol az imádkozó életének aktuális és konkrét dolgairól esik szó, amelyek egyszersmind aktualizálják, kiegészítik és indokolják magát az imádkozás.

IRODALOM

BÁRTH János

1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In: DÖMÖTÖR Tekla (főszerk.): *Magyar néprajz*. VII. 331–424. Budapest, Akadémiai Kiadó.

BENKŐ Lóránd (főszerk.)

1967 *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* I. Fohászkodik. 940. Budapest, Akadémiai Kiadó.

BERGER, Peter

2007 Vallás: tapasztalat, hagyomány és reflexió. In: KORPICS Márta – P. SZILCZL Dóra (szerk.): *Szakrális kommunikáció. A transzcendens megmutatkozása*. 203–218. Budapest, Typotex.

B. LÖRINCZY Éva (főszerk.)

1988 Fohászkodás. Fohászkodik. *Új magyar tájszótár* II. 476. Budapest, Akadémiai Kiadó.

CLARKE, F. Jakab

1940 *A keresztény imádkozás*. Budapest, Szent-Iványi Sándor (felelős kiadó).

COSTION, Nicolescu

2005 *Elemente de teologie țărănească*. București. (Editura Vremea XXI.)

ERDÉLYI Zsuzsanna

1974 *Hegyet hágék, lőtőt lépék... Archaikus népi imádságok*. Kaposvár, Somogy megyei Levéltár. (Somogyi Almanach 19–21.)

1989 A népi vallásosság és a szájhagyomány. In: ROHÁLY Gábor (szerk.): „Zombékszáken...” A kövágóörsi Hagyományörző Műhelysorozata. 29–37. Kövágóörs, Kövágóörsi Faműves Műhely.

1990a „Módvába hitték a szegént” I–II. *Új Írás*, XXX, 2–3, 47–57., 87–102.

1990b „...Magyarországot a Máriára bízta”. *Új Írás*, XXX, 5, 61–76.

1996 A paraliturgia vallásfenntartó szerepe. In: JUHÁSZ András (szerk.): *Szembenézve önmagunkkal. Értékeink–Problémáink–Reményeink*. 31–34. Budapest, Albertfalvi Keresztény Társas Kör – Karolina Egyesület – Szentimrevárosi Egyesület.

- FETTICH Nándor
1971 Vallásos jellegű varázsszövegek a magyar néphitben. *Ethnographia*, LXXXII, 1, 44–69.
- GÁL Ferenc
2000 Imádság. *Magyar Katolikus Lexikon* V. 248–257. Budapest, Szent István Társulat.
- GUREVICH, J. Aron
1974 *A középkori ember világgépe*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- HAMVAS Béla
1975 Fohász. In: KIRÁLY István (főszerk.): *Világirodalmi Lexikon* III. 216. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HARANGOZÓ Imre
1998 „*Krisztus háze arangyos...*” *Archaikus imák, ráolvasások, kántálók a gyimesi és moldvai magyarok hagyományából*. Újkígyós, Ipolyi Arnold Népfőiskola.
- HEILER, Friedrich
1932 *Prayer. Study in the History and Psychology of Religion*. Oxford.
- KAJÁRI Gabriella
2008 Az imaéletbe való belenevelődés Gyimesközéplekon. In: Pócs Éva (szerk.): *Vannak csodák, csak észre kell venni. Helyi vallás, néphit és vallásos folklór Gyimesben* I. 183–221. Budapest, L'Harmattan.
- KAPALO, A. James
2011 *Text, Context and Performance. Gagauz Folk Religion in Discourse and Practise*. Leiden – Boston, Brill.
- KOMORÓCZY Géza – LÁZÁR György
1977 Ima. In: KIRÁLY István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon* V. 7–9. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- LEEuw, Gerardus van der
[1970] 2001 *A vallás fenomenológiája*. Budapest, Osiris Kiadó.
- LENGYEL Ágnes
1994 A paraszti imádkozás rendje. *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* XIX. 127–137.
- LOVÁSZ Irén
2011 *Szagrális kommunikáció*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.
- MAUSS, Marcel
2003 Az imádság. In: SIMON Róbert (szerk.): *A vallástörténet klasszikusai*. 625–640. Budapest, Osiris Kiadó.
- N. N.
1966 Fohász. Fohászokodás. Fohászokodik. *A magyar nyelv értelmező szótára* II. 861. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete – Akadémiai Kiadó.

N. N.

2002 KEK *A Katolikus Egyház Katekizmusa*. Budapest, Szent István Társulat.

OROSZ György

1998 A „Legszentebb Istenszülő álma” című nagyorosz egyházi népénekekről. In: Pócs Éva (szerk.): *Extázis, álom, látomás. Valásetnológiai fogalmak tudományos megközelítésben. Tanulmányok a transzcendensről* I. 433–453. Budapest, Balassi Kiadó.

PERCZEL FORONTOS Dóra

2005 Az imádkozás lélektani (gyógyító) hatása. *Lélektan és spiritualitás*. 17–48. Budapest, Vigília Kiadó. (Sapientia Füzetek 5.)

PIRIGYI István

1997 Epiklézisz. *Magyar Katolikus Lexikon* III. 143. Budapest, Szent István Társulat.

P. MADAR Ilona

1991 Ima, imádkozás és az ima hatása. In: S. LACKOVITS Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* I. 121–126. Veszprém, VEAB Néprajzi Munkabizottság – Caritas Transsylvania.

PÓCS Éva

1979 Ima. *Magyar Néprajzi Lexikon* II. 626–627. Budapest, Akadémiai Kiadó.

1986 A „gonoszüzés” mágikus és vallásos szövegei. In: TUSKÉS Gábor (szerk.): *„Mert ezt Isten hagyta...” Tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Bálint Sándor emlékének. 213–251. Budapest, Magvető Könyvkiadó.

RADCLIFFE-BROWN, Alfred Reginald

2004 *Struktúra és funkció a primitív társadalmakban*. Debrecen, Csokonai Kiadó.

RÉVÉSZ László

1963 *Az imádság*. California, Hemet.

SZÁSZKA Péter

1990 Ju reggeli imádság. *Csángó Újság*, I, 6, 1.

SZENDREY Zsigmond

1937 A varázslatok eszközei. *Ethnographia*, XLVIII, 4, 386–405.

SZINNYEI József

1893–1896 *Magyar Tájszótár* I. Fohászkodik. 612. Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése.

TÁNCZOS Vilmos

1996 *Gyöngyökkel gyökereztél. Gyimesi és moldvai archaikus imádságok*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.

1999 *Csapdosó angyal. Moldvai archaikus imádságok és életterük*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.

2001 *Nyiss kaput, angyal! Moldvai csángó népi imádságok. Archetipikus szimbolizáció és élettér*. Budapest, Püski.

TYLOR, B. Edward

1871 *Primitive Culture. Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom.* London.

VOIGT Vilmos

1989 Ráolvasás. In: KIRÁLY István (főszerk.): *Világirodalmi Lexikon* XI. 415–418. Budapest, Akadémiai Kiadó.

LAURA IANCU

“I LAMENT IT TO GOD”

THE SUPPLICATION

The article analyses a phenomenon of sacred communication, i.e. supplication. In the introductory part the author aims at clarifying generic, terminological and methodological problems, highlighting the differences and similarities between supplication and prayer, incantation and archaic apocryphal prayers. Supplication, thus, is a brief appeal verbalised in solitude in a free form as a sort of spontaneous prayer. After delineating the peculiar features of supplication, the second part of the article summarises the experiences and achievements of a recent ethnographic fieldwork. The author in her fieldwork carried out in the Roman Catholic community of Arini (Magyarfalu) focused on the emergence, contents and form of supplication in certain situations and the role it plays in individual religiousness. On the basis of this investigation it can be claimed that supplication relies on various textual traditions (ecclesiastical prayer, apocryphal prayer, incantation, malediction etc.) and owing to its intensive social integration and spontaneity it can be defined as a primarily religious phenomenon (rather than a genre). From the perspective of the ethnology of religion the dominant feature of supplication is that the topical and individual matters of the life of the praying person are expressed in it, which at the same time explains the existence of praying itself.